

ԴԱՎԻԴ ԿԱԶԱՐՅԱՆ

ՎԱՐՎԱՐԱ ՕԳԱՆԵՍՅԱՆ

ԽՄԲԵՐԳՎԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ԲԵԹԵՐԿՈՒՄ

Մաս II
Часть II

ЧТЕНИЕ
ХОРОВЫХ ПАРТИТУР

ISBN 978-9939-802-41-1

9 789939 802411

ԴԱՎԻԹ ՂԱԶԱՐՅԱՆ
ДАВИД КАЗАРЯН

ՎԱՐՎԱՐԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
ВАРВАРА ОГАНЕСЯН

ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ
Մաս II

Ч Т Е Н И Е
ХОРОВЫХ ПАРТИТУР
Часть II

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊԿ հրատարակչություն
2022

ЕРЕВАН
Издательство ЕГК
2022

**Հեղինակներն իրենց խորին երախտագիտությունն են հայտնում
ՆՈՒՆԵ ՀԱԿՈԲՅԱՆԻՆ (ԱՄՆ, Բուտոն)
Ճեռնարկի հրատարակմանն աջակցելու համար**

Գրախոսներ՝ Հովհաննես Հարությունի ՉԵՐԻԶՅԱՆ Հայաստանի Ազգային Ակադեմիական երգչախմբի
գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր ղիրիժոր, ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ,
Պետական մրցանակի դափնինեկիր, ԵՊԿ պրոֆեսոր
Ծովինար Հրայրի ՍՈՎՍԻՍՅԱՆ արվեստագիտության քեկնածու, ԵՊԿ դոցենտ

Ղազարյան Դավիթ Գարսևանի, Հովհաննիսյան Վարվառա Սիրայելի
Դ 158 Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում /Դ. Ղազարյան, Վ. Հովհաննիսյան. -
Եր.: ԵՊԿ հրատարակչություն, 2022. Մաս II.- 120 էջ:

Սույն ուսումնամեթոդական ձեռնարկը՝ «Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում» դասընթացը վարելու
ցուցիչ գրականություն է, որն էլ իրենից ներկայացնում է «Խմբավարություն» մասնագիտության դասընթաց-
ների (ՍԴ) հիմնական և անհրաժեշտ առարկաներից մեկը: Այն նախատեսված է քարձագույն երաժշտական
ուսումնական հաստատությունների և երաժշտական քոլեջների ուսանողների և մասնագետների համար:

Казарян Давид Гарсеванович, Оганисян Варвара Микаеловна

Чтение хоровых партитур /Д. Казарян, В. Оганисян. Ер.: Издательство ЕГК,
2022. Часть II.- 120 с.

Настоящее учебное пособие является указательной литературой для проведения курса «Чтение хоровых партитур», который является одним из основных и необходимых предметов курсов специальности «Хороведение» (СД). Предназначен для студентов и специалистов высших музыкальных учебных заведений и музыкальных колледжей.

ՀՏԴ 78
ԳՄԴ 85.31

ISBN 978-9939-802-41-1
ISMN 979-0-801602-50-3

«Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում» դասընթացը բարձրագույն երաժշտական ուսումնական հաստատությունների և երաժշտական քոլեջների «Խմբավարություն» մասնագիտության դասընթացների (ՄԴՀ) հիմնական և անհրաժեշտ առարկաներից մեկն է:

Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի խմբավարության ամբիոնի պրոֆեսոր Գ. Գ. Ղազարյանը և առարկան դասավանդող՝ դրցենտ Վ. Մ. Հովհաննիսյանը ձեռնարկել են շնորհակալ աշխատանք՝ դասընթացի ամփոփ ուսումնամեթոդական ձեռնարկի ստեղծումը:

Համապատասխան դասընթացի ձեռնարկում համառոտ շարադրված են համաշխարհային խմբերգային պարտիտուրի ստեղծման, զարգացման, ինչպես նաև արդի վիճակի մասին տեղեկություններ:

«Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում» դասընթացը բաղկացած է մի քանի հիմնական գլուխություններից, որոնք ներառում են ենթագլուխներ՝ հասկացություն երգչախմբի մասին, երգչախմբային պարտիտուրի, դրա առանձնահատկությունների, տեսակների, գրառման, ինչպես նաև խմբերգային ստեղծագործության մեջ գրական տեքստի մասին:

Վերը նշված նյութի տեսական դրույթներին զուգահեռ, բերված են նոտային օրինակներ հայ դասական և ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից և ժողովրդական երգերի մշակումների նմուշներ:

Դասընթացում ընդգրկված են խմբերգեր Կոմիտասի, Մակար Եկմալյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Վաչե Չարաֆյանի և ուրիշների ստեղծագործություններից:

Ձեռնարկի հեղինակները դասընթացում համակարգել են մեթոդական հիմնական դրույթները և այս առարկայի համար ցանկացել են ուսանողներին հաղորդել որոշակի ուղղորդումներ:

Բարձր եմ զմահատում Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի խմբավարության ամբիոնի մասնագետների կատարած աշխատանքը:

Ուսումնամեթոդական ձեռնարկը կարող է օգտակար լինել ինչպես խմբավար ուսանողների, այնպես էլ գործող խմբավարների համար:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԶԵՐԻԶՅԱՆ
Հայաստանի Ազգային Ակադեմիական երգչախմբի
գեղարվեստական դեկանը և գլխավոր դիրիժոր,
ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ,
Պետական մրցանակի դափնիկիր,
«Մելոդիա Մանուկյան» շքանշանակակիր, պրոֆեսոր

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

«Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում» ուսումնական ձեռնարկը Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի խմբավարական ամբիոնի պրոֆեսոր Դ. Գ. Ղազարյանի և ամբիոնի ղոցենտ Վ. Մ. Հովհաննիսյանի երկու տասնյակ տարիների քրտնաշան աշխատանքի արդյունքն է:

Ձեռնարկի առաջին մասը հրատարակվեց 2013 թ. «Ամրոց գրուպ» հրատարակչության կողմից: Հրատարակության մեջ համառոտ շարադրված են խմբերգային պարտիտուրի ստեղծման, զարգացման, ինչպես նաև արդի դրության մասին տեղեկություններ:

Եղան դրական կարծիքներ հանրապետության հինգ երաժշտական, երաժշտամանկավարժական քոլեջների խմբավարության (երգչախմբային դիրիժորություն) բաժինների կողմից, այն նաև արժանացավ մասնագետների ուշադրությանը:

Համապատասխան դասընթացի ձեռնարկը բաղկացած է մի քանի հիմնական գլուխներից, որոնք ներառում են ենթագլուխներ՝ երգչախմբային պարտիտուրի, նրա առանձնահատկությունների, տեսակների, գրառման, ինչպես նաև խմբերգային ստեղծագործություններում գրական տեքստի նշանակության և կարևորության մասին տեղեկություններ:

Ձեռնարկի 1-ին մասում ներառված էին խմբերգեր (a cappella) Կոմիտասի, Մ. Եկմալյանի մինչև Է. Հովհաննիսյանի, Վ. Շարաֆյանի ստեղծագործություններից:

«Խմբերգային պարտիտուրի ընթերցում» դասընթացի 2-րդ մասում ընդգրկված են հայ դասականների՝ Տ. Չուխաչյանի, Ալ. Սպենդիարյանի, Ա. Տիգրանյանի խմբերգերից, օպերային հատվածներից), մինչև XX դարի հայ կոմպոզիտորներ Է. Սիրոյանի, Ա. Հարությունյանի, Ա. Քարաջանյանի, Է. Հովհաննիսյանի, Տ. Մանսուրյանի խմբերգային ստեղծագործությունները, այս մասում՝ դաշնամուրի նվազակցությամբ:

Ձեռնարկի հեղինակները դասընթացային ծրագրում համակարգել են մեթոդական հիմնական դրույթներ՝ ինչպես աշխատել դաշնամուրային նվազակցությամբ խմբերգային պարտիտուրով:

ԽՄՔԵՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԸ ԵՎ ՆՐԱ ԱՌԱՋԱՎԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ընդհանուր տեղեկություններ խմբերգային պարտիտուրի մասին

ԽI դարասկզբին խուլացի ականավոր երաժշտական տեսարան Գվիլո դ'Արեցոյի կողմից իրագործված նոտագրության համակարգի ծնունդով գրքածության մեջ մտավ հնգագիծը, որը զգալի է եր խաղաց կոմպոզիտորական ստեղծագործության զարգացման և տարածման համար: Այն երաժշտական ստեղծագործությունների տեմպերացված համակարգով ճշգրիտ գրառման հնարավորություններ ստեղծեց՝ հիմք դնելով ժամանակակից նոտագրության համար:

Բազմաձայն (խմբերգային) երգեցողության զարգացումը XV-XVI դարերում առաջ բերեց երկարատև և բարդ ուղի անցած մի համակարգ, որտեղ միավորվում են առանձին տողերով գրված ինքնուրույն ձայնները:

Եթե բազմաձայն խմբերգային ստեղծագործության երգչական ձայնաբաժինները ձեռք բերեցին էլ ավելի մեղեդային ինքնուրույնություն, պահանջվեց նոտային պատկերման նոր, ավելի կատարյալ ձև: Այդ ժամանակ երևան եկավ երաժշտական ստեղծագործությունների գրառման համակարգը, որն ստացավ «պարտիտուր» անվանումը: Գրառման այդ ձևի էությունը կայանում է նրանում, որ տարրեր ձայնների կողմից միաժամանակ կատարվող հնչյունները գրառվում են մեկ ուղղահայաց գծով: Բազմապիսի փոփոխություններ կրելով և կատարելագործվելով՝ այս համակարգը հաստատվեց պարտիտուր անվանումով:

Պարտիտուր - (Partitur - գերմ., Partitura - խուալ.) բառացիորեն նշանակում է բաշխում, բաժանում, մասնատում: Ի տարրերություն միաձայն ստեղծագործությունների, որտեղ մեղեդին գրառվում է մեկ հորիզոնական հնգագծով, պարտիտուրում հայտնվեց մի քանի այդպիսի հնգագիծ: Պարտիտուրի յուրաքանչյուր հնգագիծը ներկայացրեց ստեղծագործության որևէ ձայնի՝ վերին, միջին, ստորին, առանձին ձայնաբաժինը:

Հետազայում խմբերգային ձայնների մեղեդիական և ոիբմիկ ինքնուրույնության զարգացման հետ, անհրաժեշտություն ծագեց յուրաքանչյուր ձայնաբաժնին տրամադրել առանձին հնգագիծ - տող, և այդ տողերը տեղադրել զուգահեռաբար:

Զայնաբաժինների գրառումը պարտիտուրի առանձին տողերի վրա հնարավորություն է տալիս հետևել յուրաքանչյուր ձայնի հորիզոնական շարժմանը, իսկ տողերի տեղադրումը զուգահեռ քույլ է տալիս տեսնել բոլոր ձայնաբաժինների միաժամանակյա զուգորդումը:

Խմբերգային պարտիտուրի ձայնաբաժինների տեղաբաշխումը կատարվում է հետևյալ կերպ, առավել բարձր ձայնները զբաղեցնում են պարտիտուրի վերին տողը, համեմատաբար ցածր ձայնները՝ վերևույն երկրորդ, ավելի ցածրերը՝ երրորդ և չորրորդ տողերը (կանանց բարձր ձայնները երգչախմբում կոչվում են սոպրոն, ցածր ձայնները՝ ալտ, մանկական բարձր ձայնները՝ դիսկանտ, տղամարդկանց բարձր ձայնները՝ տենոր, ցածրերը՝ բարիտոն, բաս):

Հնչյունների պատկանելությունը տևյալ ձայնաբաժնին որոշվում է նաև նոտայի վրա դրվող պոչիկի ուղղությամբ՝ վերևի ձայնաբաժնի նոտաների պոչիկները գրվում են դեպի վեր, ցածր ձայնաբաժնին՝ դեպի վար:

Զայնաբաժինների անվանումները գրվում են կամ լիիվ (soprani, alti, tenori, bassi) կամ կրծատ, այսինքն սկզբնատարերով S. A. T. B.: Այն գրվում է համապատասխան ձայնաբաժնի տողի ձախ կողմում կամ վերևում: Նոտային տողերի յուրաքանչյուր հերթական շարքը, որն անհրաժեշտ է խմբերգային ստեղծագործության ձայնաբաժինների գրառման համար, կոչվում է պարտիտուրի տողերի համակարգ:

Այս համակարգի մեջ մտնող տողերը միավորվում են ընդհանուր տակտի գծերով և, բացի դրանից, հատուկ փակագծով՝ ակողադրով (ֆրանսերեն բառ է՝ Accolade, նշանակում է ձևավոր փակագիծ կամ ընդգրկում):

Ակողադր, միավորելով այս կամ այն քանակի տողեր, ցույց է տալիս, որ այն, ինչ գրված է այդ

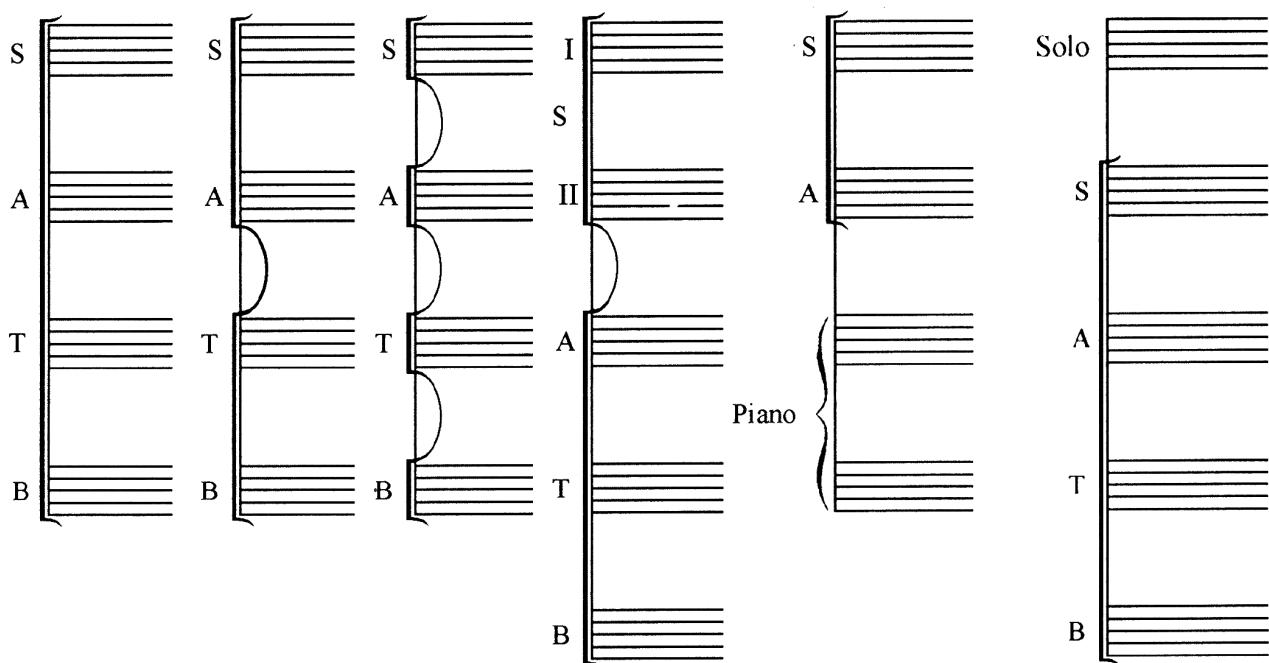
տողերի վրա պահանջում է միաժամանակյա կատարում:

Դաշնամուրային նվազակցության տողերը միացնող ակոլադը տարբերելու համար գրվում է ձևավոր փակազդի տեսքով:

Խմբերգային ստեղծագործությունների տպագիր հրատարակությունների մեծ մասում ուղիղ ակոլադը վերաբերում է երկսեռ քառաձայն երգչախմբի բոլոր ձայնաբաժիններին:

Հաճախ այդպիսի ակոլադը միացնում է երգչախմբի առանձին ձայնաբաժինները. օրինակ առանձնացվում են կանանց և տղամարդկանց ձայնախմբերը: Կան պարտիտուրներ, որոնցում նման ակոլադները առանձնացվում են յուրաքանչյուր ձայնաբաժնի համար:

Մենակատարի ձայնաբաժինը, անկախ խմբերգային պարտիտուրում նրա քանակից, միացվում է առանձին ակոլադով կամ պարզապես սկզբնական տակտի գծով: Զևավոր փակազիծը երբեմն միացնում է տարբեր տողերի վրա բաժանված ձայնները: Զևավոր փակազիծը ներկայացնող ակոլադը կիրառվում է նաև գործիքային նվազակցությունը (դաշնամուր, երգեհոն) առանձնացնելու համար:

Տակտի գծերը խմբերգային պարտիտուրներում մեծ մասամբ դրվում են ակոլադներին համապատասխան:

ԵՐԳՉԱԽՄԲԻ ԶԱՅՆԱԲԱԺԻՆՆԵՐԻ ԳՐԱՌԱՄՆ ՄԵԶ ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ԲԱՆԱԼԻՆԵՐԸ

Բանալին հաստատում է տվյալ հնգագծի վրա գրված բոլոր հնչյունների բացարձակ բարձրությունը: Հնգագծի երեսն գալով՝ աստիճանաբար կատարելագործվեց բանալիների համակարգը: Բանալիները բաժանվում են 3 խմբի՝ **Սոլ, Ֆա, Դո:**

1. **Սոլ** խմբին են վերաբերում ջութակի և հին ֆրանսիական բանալիները.

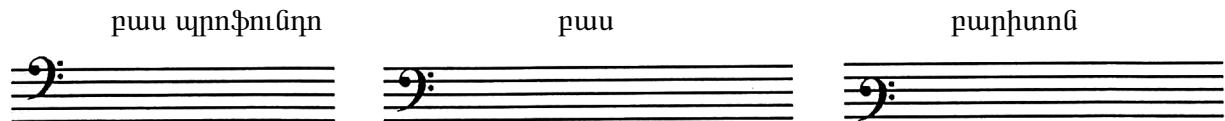
սոլի կամ ջութակի

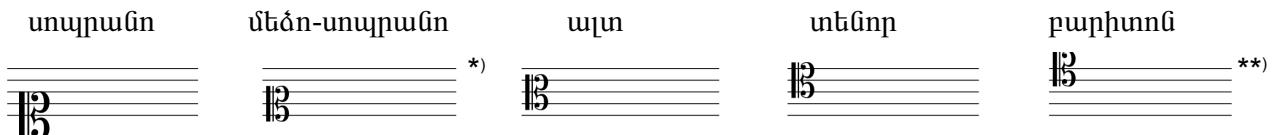
հին ֆրանսիական

2. **Ֆա** խմբին են պատկանում բասի, բարիտոնի և բաս պրոֆունդոյի (օկտավիստների համար) բանալիները.

3. **Դո-ի** բանալիներն են սոպրանոյի, մեծո-սոպրանոյի, ալտի, տենորի և բարիտոնի բանալիները.

Հնագույն պարտիտուրներում երգչախմբի տարբեր ձայնաբաժինները գրի էին առնվում տարբեր բանալիներում: Ամենալայն տարածումն էին սոտացել **Դո-ի** բանալիները: Դրանց էությունը կայանում է նրանում, որ **Դո** բանալին, գրվելով հնգագծի տարբեր տողերի վրա, ցույց էր տալից առաջին օկտավայի **դո-ի** տեղը:

Հնագույն բանալիներով խմբերգային պարտիտուրի հետ պրակտիկ աշխատանքի ժամանակ անհրաժեշտ է կանգ առնել այն բանալիների վրա, որոնք օգտագործվել են ավելի հաճախ, դրանց թվին են պատկանում S. A. T. B.-ի բանալիները:

Նոտային օրինակներ (1, 2, 3) **Դո-ի** բանալիներով.

*) , **) Նշված ձայները կարող են գրվել խմբերգում որպես մենակատար:

ՕՐԻՆԱԿ 1

ԱՐԵՎԻ

Խոր՝ Ավ. Խափակյանի

Երաժշտ.՝ Ա. Տեր-Շենովյանի

Moderato

Soprano (S) Alto (A) Tenor (T) Bass (B)

U - մեն զի - շեր մեր պար - սե - զում լալ -

կան ու - ռին, ծեր ու - ռին, վըշ - տա - տո - չոր լաց տ թ -

կան ու - ռին, ծեր ու - ռին, վըշ - տա - տո - չոր լաց տ թ -

նում, լաց տ լի - նում իմ ու - ռին:

նում, լաց տ լի - նում իմ ու - ռին:

Օրինակ 2

ԶՆԱՐԱԿԱՆ

Խոսք՝ Ա. Պողոսյանի

Երաժշտ.՝ Գ. Աբմենյանի

I
Soprani Ա - րի, յար ջան, ա - րի, գը - նանք

II
Soprani Ա - րի, յար ջան, ա - րի,

Alto Ա - րի, յար ա - րի,

հան - դե - րը մեր թով - չա - կան, ուր ան - թա - ռամ

հան դե մեր թով - չա - կան, ան -

հան - դե - րը մեր թով - չա - կան, ուր ան -

ծա - դիկ - ներ կան, թա - դեմ ու քեզ նը - վեր տամ:

թա - դեմ նը - վեր տամ:

թա - ռամ նը - վեր տամ:

Օրինակ 3

ԵՍ ԵԼԱ ԳՆԱՅԻ
(ժողովրդական)

Մշակումը՝ Մ. Մագմանյանի

Larghetto

Soprani
Alti
Tenori
Bassi

Ես Ելա ԳնաՅի
սա - բե - բը սըն - ծի, դու Ե - լար զը - նա -
ցիր քա - դա - քը տան - ծի.

Սկսած XIX դարից հնագույն բանալիները սկսեցին կորցնել իրենց նշանակությունը և աստիճանաբար զիջեցին իրենց տեղը 2 տեսակ բանալիների, որոնք իրենց նշանակությունը պահպանել են մինչև մեր օրերը՝¹. «սոլ»-ի կամ ջութակի բանալի և 2. «ֆա»-ի կամ բասի բանալի:

Այս համակարգը հեշտացնում է պարտիտուրի գրառումը, նաև ընթերցումը:

Այդ ժամանակներից սովորանոյի և ալտի ձայնարամինները սկսեցին գրառվել սոլի բանալիում, բայր՝ միայն բասի բանալիում: Դու-ի բանալիում տենորի ձայնարամին գրառման սկզբունքը որոշ ժամանակ դեռ պահպանվեց, սակայն ավելի ուշ տենորի ձայնարամինը ևս սկսեց գրառվել սոլի կամ բասի բանալիում: Սոլի բանալիում գրառվելու դեպքում տենորը հնչում է մեկ օկտավ ցած: Կատարման ժամանակ բնականաբար նման գրառումը պետք է ընթերցվի օկտավ ներքև: Բացի այդ տարածված ձևերից, հաճախ տենորի ձայնարամինը գրվում է բասի բանալիում: Դա վերաբերում է այն դեպքերին, երբ տենորը գրվում է բասի հետ մեկ տողի վրա:

ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ԳՐԱՌԱՄԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ՍԱՍԻՆ

Խմբերգային պարտիտուրի գրառման մեջ զոյտրյուն ունի զգալի բազմազանություն: Տարբեր խմբերգային ստեղծագործություններ համեմատելիս՝ կնկատենք ձայների զանազան բանակություն և տարբեր տեղաբաշխում: Բանալիները մի պարտիտուրում միատեսակ են, մյուսում՝ տարբեր, մի շարք պարտիտուրներում հիմնական ակուադմերից բացի հանդիպում են նաև լրացուցիչ ակուադմեր և այլն: Խմբերգային պարտիտուրների գրառումը որոշվում է երգչախմբի տեսակները և ձևով, ինչպես նաև նրա ձայնախմբերի կազմով:

Երգչախմբը կարող է կազմված լինել մանկական, կանանց կամ տղամարդկանց ձայնախմբերից, կամ նրանց տարբեր զուգորդումներից: Միայն մանկական, միայն կանանց, կամ միայն տղամարդկանց ձայներից կազմված երգչախմբերը կոչվում են համապատասխանաբար՝ մանկական, կանանց և տղամարդկանց երգչախմբերը: Երգչախմբերի այդպիսի տեսակները կոչվում են միասեռ: Միասեռ երգչախմբերն ունենում են 2 հիմնական ձայնարամիններ՝ բարձր և ցածը:

Միասեռ կազմերի համար բնորոշ է երկտող պարտիտուրը. (մանկական երգչախմբում դիսկանտներ և ալտեր, կանանց երգչախմբում սովորանոներ և ալտեր, տղամարդկանց՝ տենորներ և բասեր):

Հիմնական ձայնարամինների լրացուցիչ բաժանումները կարող են լինել մշտական՝ ամբողջ ստեղծագործության ընթացքում և ժամանակավոր՝ առանձին հատվածներում: Նման բաժանման դեպքում պարտիտուրում գրվում է *divisi* (հտալերեն բառ է, նշանակում է՝ բաժանում) կամ օգտագործվում են տարբեր ուղղությամբ պոչիկներ (հունարեն բառ է, *stylos*, նշանակում է փայտիկ, այսինքն՝ նոտայի մի մասը՝ պոչ), վերևի ձայների համար դեպի վեր, ներքևի ձայներինը՝ դեպի վար:

Զայների երկարատև բաժանված մեղեդային և ոիթմիկ պատկերներին ինքնուրույնություն տալու դեպքում պարտիտուրում յուրաքանչյուր ձայնախմբին պետք է հատկացնել առանձին հնգագիծ:

Խմբերգային ստեղծագործություններն, անկախ երգչախմբի տեսակից, միմյանցից տարբերվում են ձայների բանակով:

Կարող են լինել 2, 3, 4 և ավելի ձայների համար գրված խմբերգեր:

Խմբերգային ստեղծագործությունները կազմի և ձայների բանակի տեսակետից բազմազան են: Հետևաբար՝ խմբերգային պարտիտուրն իրենից ներկայացնում է գրառման այնպիսի համակարգ, որը կարող է փոխվել՝ պայմանավորված երգչախմբի տեսակից և ձևից, ինչպես նաև երաժշտական ստեղծագործության շարադրանքի բարդությունից:

Սովորաբար երկսեռ բառաձայն երգչախումբը գրվում է չորս տողով, որտեղ ամեն ձայնախումբ գրաղեցնում է առանձին տող:

Պարտիտուրի այդ ձևը հնարավորություն է տալիս գրի առնել ոչ միայն բառաձայն, այլև բազմաձայն ստեղծագործություններ:

Երկսեռ երգչախմբի համար գրված ստեղծագործությունները կարող են շարադրվել նաև 2 տողով: Վերևի տողում գրվում են կանանց ձայները, իսկ ներքևում՝ տղամարդկանց: Բարձր ձայների (սովորան և տենոր) պոչիկները գրվում են աջից դեպի վեր, իսկ ցածը ձայներինը (ալտ, բաս) ձախից դեպի վար:

Երեմն երկսեռ երգչախմբի պարտիտուրները գրվում են եռատող շարադրանքով: Նման դեպքերում վերևի տողում գրվում են կանանց ձայները, միջին տողում տենորները, իսկ ներքևի տողում՝ բասերը:

Զառաձայն խմբերգերի պարզագույն ձևը կրկնապատկումն է: Ըստ էության դա երկածայն է, օկտավային կրկնապատկումով: Եթե ձայների քանակը գերազանցամ է չորսը, հարմար է դառնում ստեղծագործությունը գրառել ավելի շատ տողերում: Այսպես, խմբերգային գրականության մեջ հանդիպում ենք պարտիտուրներ՝ շարադրված 5, 6 և նույնիսկ 8 տողով:

Սովորաբար նման խմբերգային պարտիտուրները դաշնամուրով հնչեցնելիս ավելի բարդ են: Հատկապես այն ստեղծագործությունները, որոնցում ձայնաբաժիններից յուրաքանչյուրն ունի ինքնուրույն զարգացող երաժշտական շարադրանք: Առավել բարդ են այն ստեղծագործությունները, որոնցում ձայներն ունեն տարրեր ոիրմիկ շարժումներ:

Երկսեռ երգչախմբի թերի կազմի դեպքում յուրաքանչյուր ձայնաբաժնին հատկացվում է առանձին տող: Այդպիսի երգչախմբերը մեծ մասամբ ունենում են երեք հիմնական ձայնաբաժնի և գրվում են երեք տողի վրա:

Մենակատարների մասնակցության դեպքում պարտիտուրում ավելացվում են լրացուցիչ տողեր՝ կախված մենակատարների քանակից: Մենակատարի երգամասը, անկախ ձայնի տեսակից, գրվում է երգչախմբի ձայնաբաժնների վերևում: Եթե տվյալ ստեղծագործության մեջ կան մի քանի մենակատարներ, ապա նրանց տեղաբաշխումը կատարվում է ըստ ձայնի բարձրության, նույն սկզբունքով, ինչպես երգչախմբում: Ավելի հազվադեպ հանդիպում է գրառման մի այլ ձև, որի դեպքում մենակատարի երգամասը գրվում է երգչախմբի այն ձայնաբաժնի վերևում, որին պատկանում է տվյալ ձայնը: Գոյություն ունեն մեծ թվով խմբերգային ստեղծագործություններ գործիքային նվազակցությամբ: Նվազակցության համար օգտագործվում են զանազան գործիքներ, սակայն կոմպոզիտորներն ամենից հաճախ դիմում են դաշնամուրին: Երբեմն խմբերգային ստեղծագործությանը նվազակցում է դաշնամուր կամ երգեհոն, կարող է լինել նաև տարրեր կազմի գործիքային անսամբլի նվազակցություն: Նվազակցությունը միշտ գրվում է երգչախմբային պարտիտուրի ներքեւում: Մեծ թվով խմբերգային ստեղծագործություններ նախատեսված են սիմֆոնիկ նվազախմբի հետ կատարման համար: Եթե երգչախմումն առկա է սիմֆոնիկ պարտիտուրում, այն տեղադրվում է լարային խմբի վերևում, եթե նվազախմբի կազմում կա տավիր կամ դաշնամուր, երգչախմբի երգամասը գրվում է այդ գործիքների վերևում:

ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ԴԱՇՆԱՄՈՒՐՈՎ

Պարտիտուրների կատարումը դաշնամուրով հնարավորություն է տալիս ավելի խորն ուսումնասիրել դրանց կառուցվածքը: Իհարկե, դաշնամուրը չի կարող փոխարինել խմբերգային ստեղծագործության իրական հնչողությանը, բայց երգչախմբային հնչողության գոնե մոտավոր պատկերացում ստանալու համար հարկավոր է պարտիտուրը նվազել արտահայտիչ, կատարելով բոլոր ընդհանուր պահանջները: Կարևոր է հաղորդել երգչախմբային առանձնահատկությունները՝ կապված շնչառության, ֆրազավորման, ցեղուրաների (լատ.՝ **caesura**- բառացի՝ կտրատել), տեսադրության (իտալերեն՝ **tessitura**, **tessere** – բառացի՝ գործվածք, գործել) ձայների առանձնացման հետ:

Պարտիտուրը՝ դաշնամուրով նվազելիս պահանջվում է մշակել հետևյալ ունակությունները.

ա) երգել ձայներից մեկը, միաժամանակ նվազելով պարտիտուրը, ինչպես ամրողությամբ, այնպես էլ բաց բողնելով երգվող ձայնը.

բ) երգել պարտիտուրի ակորդներն ուղղահայաց (ակորդները հարկավոր են երգել ներքեւ վերև).

գ) փոխադրել պարտիտուրը հիմնական տոնայնությունից վեր կամ վար:

Առանց նվազակցության խմբերգային պարտիտուրը դաշնամուրով նվազում են երկու ձեռքով, աջ ձեռքով՝ ստպանոն և ալտի, ձախով՝ տենորը և բասը: Այնտեղ, որտեղ մեկ ձեռքով կատարվող ձայների միջև տարածությունն անցնում է օկտավայի սահմաններից, մեկը տեղափոխվում է մյուս ձեռք:

Օրինակ՝ ստպանոյի, ալտի և տենորի զուգահեռ վերընթաց շարժման ժամանակ տենորի ձայնաբաժնը կատարվում է աջ ձեռքով, ստպանոյի և ալտի հետ միասին, ալտի, տենորի և բասի ընդհանուր շարժման ժամանակ այդ 3 ձայները կատարվում են ձախ ձեռքով, իսկ ստպանոյ՝ աջով:

Դաշնամուրով կատարման ժամանակ շատ կարևոր է հետևել յուրաքանչյուր ձայնի ձայնատարությանը, այստեղ կարող է անհրաժեշտություն ծագել տեղափոխելու ձայներից մեկը մի ձեռքից մյուսին:

Սովորաբար միասեռ խմբերգերում վերին ձայները կատարվում են աջ ձեռքով, ներքեւի ձայները՝ ձախ ձեռքով: Երկսեռ խմբերգերի պարտիտուրում կանաց ձայները կատարվում են աջ ձեռքով,

տղամարդկանցը՝ ձախով, անկախ տողերի քանակից:

Սոլի բանալիում գրված տեսնորի երգամասը կատարվում է գրվածից մեկ օկտավ ցած, այնպես, ինչպես իրականում հնչում է տեսնորի ձայնը:

Կանանց, տղամարդկանց, մանկական, թերի երկսեռ երգչախմբերի համար գրված խմբերգերի պարտիտուրները կարող են գրված լինել մեկ, երկու, երեք և ավելի տողերի վրա:

Պարտիտուրների բոլոր տարատեսակների դաշնամուրով կատարման պայմանները նույնն են: Նույնիսկ, եթե պարտիտուրը մեկ տողով է և այն տեխնիկապես հնարավոր է նվազել մեկ ձեռքով, միևնույն է, խորհուրդ է տրվում կատարել երկու ձեռքով՝ դա կօճի սահուն ձայնատարության հասնելուն և յուրաքանչյուր ձայնի մեղեղիական գիծը զգալուն:

Համեմատաբար հեշտ են ընթերցվում քառաձայն պարտիտուրները, որոնք գրված են հոմոֆոն-հարմոնիկ շարադրանքով, երկու կամ երեք տողով:

Բազմատող պարտիտուրների ընթերցման համար պետք են որոշակի ունակություններ, որոնք ձեռք են բերվում փորձառության ընթացքում: Նման պարտիտուրը նվազելուց առաջ պետք է ուշադրությամբ ծանոթանալ տեքստին, հետևել ձայնատարությանը և զիսավոր թեմատիկ նյութի շարադրանքին, որոշել, թե ինչն է անհրաժեշտ նվազել, իսկ ինչը կարելի է բաց թողնել:

Երբեմն հանդիպում է այնպիսի շարադրանք, որն ամենար է ամբողջությամբ նվազել դաշնամուրով: Այդ դեպքում խորհուրդ է տրվում, նախօրոք ծանոթանալ նյութին, բաց թողնել օկտավային կրկնապատկումները բասում և այլ ձայներում:

Զայների խաչաձևումը, որ հաճախ է հանդիպում տարբեր խմբերգային ստեղծագործություններում, զգալիորեն դժվարացնում է դրանց կատարումը դաշնամուրով, հատկապես մեներգող ձայների հետ երկսեռ խմբերգային պարտիտուրներում և չորս տողով գրված միասեռ պարտիտուրներում: Երբեմն նպատակահարմար է, չփոխելով ձեռքերի դիրքը, ավելի բարձր հնչող ձայնը նվազել աջ ձեռքով, ցածրը՝ ձախով: Որոշ դեպքերում հնարավոր է պահված, կրկնվող հնչյունների մասնակի բաց թողնում:

Բազմաձայն պարտիտուրների պարզեցման ժամանակ հնարավորություն է ստեղծվում նվազել զանազան տարբերակներով:

Օգտակար է փորձել պարտիտուրը նվազելու տարբեր եղանակներ: Պոլիֆոնիկ ստեղծագործություն նվազելուց առաջ անհրաժեշտ է ծանոթանալ հիմնական թեմային (կամ թեմաներին) և նրա անցկացմանը բոլոր ձայներում, նվազել հաջորդականություննը և այնուհետև միացնել հակառությունը:

Ուսումնասիրելով խմբերգային պարտիտուրի տեքստը, պետք է մեծ պատասխանատվությամբ և հարգանքով վերաբերվել այն ամենին, ինչ գրել է կոմպոզիտորը, ոչ նի դեպքում թույլ չտալով անփոյթ վերաբերմունք երաժշտական տեքստի նկատմամբ, որը արտահայտվում է ոչ ճշգրիտ նվազով:

Գործիքային նվազակցությամբ պարտիտուրների ընթերցումն ավելի դժվար պայմաններ է ստեղծում դաշնամուրով նվազելու համար: Սկզբում հնարավոր է առանձին նվազել խմբերգային պարտիտուրը, որից հետո նվազակցություննը, ապա նվազելով այն երգել երգչախմբի ձայներից որևէ մեկը: Վերջում նվազել խմբերգային պարտիտուրը և նվազակցությունը միաժամանակ:

Այն ստեղծագործության մեջ, որտեղ նվազակցությունն ունի ինքնուրույն հատվածներ, խմբերգային պարտիտուրը դաշնամուրով կատարելիս, հարկավոր է լրացնել այն գործիքային նախանվազով, վերջնանվազով, նաև միջնանվազով, երգչախմբի դադարների (հուն.՝ παυσις՝ պառուզա, կանգառ, դադար) կամ պահված նոտաների ժամանակ:

Եթե միասեռ երգչախմբի համար գրված ստեղծագործության մեջ դաշնամուրի նվազամասը չի համընկնում երգչախմբի ձայների հետ, հարկավոր է դրանք նվազել աջ ձեռքով, իսկ ձախով՝ նվազակցության ներքին տողը՝ լրացնելով պարտիտուրի հնչունությունը: Եթե դաշնամուրային նվազակցությունը գրված է ավելի բարձր ռեզիստրում, քան խմբերգային պարտիտուրը, նպատակահարմար է նվազակցությունը նվազել աջ ձեռքով, իսկ երգչախմբային ձայները՝ ձախով:

Երկսեռ երգչախմբի համար գրված ստեղծագործություններում, որտեղ աջ ձեռքով դժվար է ընդգրկել ամբողջ պարտիտուրը, խորհուրդ է տրվում արական ձայները նվազել ձախ ձեռքով:

Այն ստեղծագործություններում, որտեղ հիմնական թեմատիկ նյութը հնչում է նվազակցությունում, կատարման հիմք պետք է ընդունել դաշնամուրի նվազամասը՝ լրացնելով այն խմբերգային պարտիտուրների առավել կարևոր հատվածներով: Բոլոր դեպքերում պետք է հիշել, որ

պարտիտուրի և նվազակցության պարզեցման ցանկացած միջոց պետք է նպաստի նրա բավականաչափ լիարժեք և արտահայտիչ կատարմանը:

Խմբերգային պարտիտուրի փոխադրումն այլ տոնայնություն՝ տոնայնափոխություն կամ տրանսպոզիցիա (լատ.՝ *transpositio* - տեղափոխում) դաշնամուրով կատարման անհրաժեշտ պահանջներից մեկն է:

Պարտիտուրը դաշնամուրով այլ տոնայնություն փոխադրել կարելի է տարրեր ձևերով: Եթե փոխադրումը կատարվում է դեպի համանուն տոնայնություն, ապա հարկավոր է մտովի բանալու մոտ դնել որիշ նշաններ: Եթե փոխադրումը կատարվում է դեպի ավելի հեռու գտնվող տոնայնություն, կարելի է ձայներում մտովի փոխել բանալիները, օգտվելով, օրինակ **Դո** խմբի բանալիներից, որը հնարավորություն է տալիս պարտիտուրն իշեցնել կամ բարձրացնել սեկոնդա, տերցիա, կվարտա, և այլ ինտերվալներով: Խորինուրդ է տրվում համապատասխան ինտերվալներով տեղափոխել վերևի ձայները, միջին ձայներից մեկը, երկու ձայնը միասին, ամբողջ ստեղծագործությունը, կամ նրա մասերից մեկը՝ միացնելով բոլոր ձայները: Այս խնդրի ունակությունների խորացման համար օգտակար է վարժվել խմբերգային գրականության օրինակներից:

Դաշնամուրով խմբերգային պարտիտուրները նվազելիս կարևոր նշանակություն ունի ոտնակի (լատ.՝ *pedalis* - բառացի նշանակում է ոտքի) միշտ օգտագործումը: Այն հնարավորություն է տալիս ավելացնել հնչյունի երգայնությունը և բազմազան դարձնել նրա հնչերանգները, առանձին հնչյունների կապակցումը և մեկը մյուսին սահուն անցումը: Սակայն աշխատանքի սկզբնական փուլում, եթե իմբնական խնդիրն է պարտիտուրի բոլոր ձայների շաղկապված կատարումը ճիշտ ընտրված մատներով, անհրաժեշտ է պարտիտուրը նվազել առանց ոտնակի (ինչը հնարավորություն կտա լսելու սեփական կատարման թերությունները, իսկ ոտնակը խորինուրդ է տրվում օգտագործել որպես օժանդակ տեխնիկական միջոց՝ ստեղծագործության դժվար մասերի կատարումը հնչեցնելու համար): Մասնավորապես, ոտնակով կարելի է միացնել մյուս ձայներից հեռու ընկած բառը, մեղեղու մեծ բոհքները բառամիջում կամ իմաստով կապված բառերի միջև, միևնույն հարմոնիայի լայն դասավորությամբ կրկնվող ակորդները և այլն:

Խմբերգային պարտիտուրները նվազելիս հիմնական խնդիրներից մեկն է ոչ միայն տեսնել ակորդների հաջորդականությունը, այլև լսել յուրաքանչյուր ձայնի շարժումը և ճիշտ արտահայտել դաշնամուրի հնչողությամբ: Այդ խնդրում շատ է օգնում պոլիֆոնիկ պարտիտուրների կատարման փորձը:

Պարտիտուրի ընթերցումը դաշնամուրով գործնականում ամենակարևոր հմտությունն է ապագա խմբավարի համար: Այն դիրիժորը, որը կարողանում է դաշնամուրով ընթերցել պարտիտուրը և այդ ուղղությամբ ձեռք է բերում որոշակի ունակություններ, պրոֆեսիոնալ առումով ավելի շահեկան պայմաններում է գտնվում, քան նա, ով չունի այդ ունակությունները: Իր կատարումով նա կարող է լավագույն ձևով հասցնել ստեղծագործության մեկնաբանումը խմբին: Նվազը օգնում է դիրիժորի խմբավարին առանձին ձայնաբաժինների հետ պարապելիս, խմբերգի կատարումը և մեկնաբանումը հասցնել գեղարվեստական պատշաճ մակարդակի:

ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ (ԱՆՌԱՋԻԱ, ՌԵՖԵՐԱՏ) ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

1. Տեղեկություններ երաժշտության և տեքստի հեղինակների մասին (համառոտ կենսագրություն, ստեղծագործական գործունեության բնութագիր, ստեղծագործական ժառանգություն), ստեղծագործության բովանդակությունը:

2. Ստեղծագործության երաժշտատեսական վերլուծություն (ձևը, տոնայնությունը, տոնայնական պլանը, երաժշտական մտքի զարգացման բնույթը, չափը, մետրը, տեմպը, ֆակտուրայի առանձնահատկությունները):

3. Ստեղծագործության վոկալ-խմբերգային վերլուծություն (երգչախմբի տեսակը, երգչախմբի և առանձին ձայների ձայնածավալը, անսամբլը, լարվածքը, ինտոնացիան, վոկալ-երգչախմբային, ոիթմիկ, առողանության բարդությունները):

4. Ստեղծագործության կատարողական վերլուծություն (գրական տեքստի կերպարային կապը երաժշտության հետ, շնչառության տեղերի որոշումը, ստեղծագործության տեմպի, բնույթի, ձայնատարության, դինամիկայի, շտրիխների, կուլմինացիայի պարզաբնումը):

ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ Է ԿԱՆՉՈՒՄ

խոսք՝ Ա. Վշտունով

երաժշտութեանի համար՝ Է. Միքոնյանի

Tempo di marcia

The musical score consists of four staves. The top two staves are for vocal parts: Soprano (S.) and Alto (A.). The bottom two staves are for the Piano (P-no), with a brace grouping them together. The key signature is one sharp (F# major). The time signature is common time (indicated by 'C'). The vocal parts enter at measure 3, singing a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes. The piano part begins earlier, providing harmonic support. The lyrics are written below the piano staff. Measure 7 starts with a piano solo section.

Lyrics (Armenian):

- Հայ - բե - նիքն է կան - չում
- իր առ-

11

յուծ զա-վա - կաց, և կուտ կան - չը նը - բա փն - քն-

յուծ զա-վա - կաց, և կուտ կան - չը նը - բա փն - քն-

15

րիկ ու ցա - սում: Սի - բի - բից մինչ Կար - պատ ու մին-չե

րիկ ու ցա - սում: Սի - բի - բից մինչ Կար - պատ ու մին-չե

19

23

	1, 2.
--	-------

Աներեր հավատով, վրեժով մեր ատող,
Անձնազոհ և արի մենք ելանք պայքարի,
Թող կորչեն վախկոտներ, հոգիներ վհատող,
Մա նրան, մեր կովում ով որ մեզ խանգարի,
Ով որ մեզ խանգարի:

Դե առա՛ջ, ընկերնե՛ր, աննահանջ, անվեհեր,
Մեր երկիրն է խուժում դավադիր թշնամին,
Մենք սովոր ենք կովի և հաղթել ենք հավետ,
Կհաղթենք այս անզամ մենք խիզախ պայքարով,
Մենք խիզախ պայքարով:

ԵՍ ԻՄ ԱՆՈՒՇ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

խոր՝ Եղարենցի

երաժշտ.՝ Տ.Մանսուրյանի

Maestoso

S.

P-no

4

8

11

ման ծա - ղիկ - նե - րի ու վար - դե - րի բույ - րը վաս -

14

ման ու նա - հ - րյան աղ - ջիկ - նե - րի հե - զա - ձը -

17

կուն պարն եմ սի - րում: Ա2 - խարին ան - ցիր, Ա - րա - րա -

20

տի նը - ման ձեր - մակ զա - զաթ շը - կա. ինչ -

23

պես ան - հաս փառ - քի ձամ - փա ես իմ Սա-սիս սարն եմ սի -

26

Ինչ - պես ան - հաս փառ - քի ձամ - փա ես

29

իմ Սա-սիս սարն եմ սի - բում:

1, 2.

3.

իմ Սա-սիս սարն եմ սի - բում:

իմ Սա-սիս սարն եմ սի - բում:

Ո' տը էլլինեմ - չե' մ մոռանա ես ողբածայն երգերը մեր,
Չե' մ մոռանա աղոթք դարձած երկաթազիր զրքերը մեր,
Ինչքան էլ սո' տը սիրտս խոցեն արյունաքամ վերքերը մեր -
Էլի' ես որք ու արնավառ իմ Հայաստան - յարն եմ սիրում:

ՏՂԵՐՔԸ, ՈՐՈՆՔ ՉԿԱՆ

իսուք՝ Ռ.Ռոժերեստվենսկիի
թարգ.՝ Վ.Հարությունյանի

երաժշտ.՝ Ա.Բարաջանյանի

Moderato con affetto

P-no

4

ff

3

3

6 Canto *mf*

Սովու է ծը-փում հա - սուն բեր-բի, այգն է բաց-վում չըպ -

9

նադ, ինչ ու - նե-ին տը - վին երկ-րին տը -

12

Արք - պը, ո - բոնք չը - կան, ինչ ու - նե - ին տը -

15

վին եր - կրին, տը - դեր - պը, ո - բոնք չը - կան:

Coro Կրկներգ

18

S.I. Սենք, որ ապ - րում ենք և կեր - տում, խոր ենք հը - դում սըր -

S.II. Սենք, որ ապ - րում ենք և կեր - տում, խոր ենք հը - դում սըր -

A. Սենք, որ ապ - րում ենք և կեր - տում, խոր ենք հը - դում սըր -

21

տանց.
մենք, ըն - կե - ներ, տը - վինք եր - դում
ապ -
տանց.
մենք, ըն - կե - ներ, տը - վինք եր - դում
ապ -
տանց.
մենք, ըն - կե - ներ, տը - վինք եր - դում
ապ -

cresc.

24

բել մեզ հա - մար և նը - րանց,
մենք, ըն - կեր - ներ, տը -
բել մեզ հա - մար և նը - րանց,
մենք, ըն - կեր - ներ, տը -
բել մեզ հա - մար և նը - րանց,
մենք, ըն - կեր - ներ, տը -

27

վինք եր-դում ապ - բել մեզ հա-մար լ նը -
վինք եր-դում ապ - բել մեզ հա-մար լ նը -
վինք եր-դում ապ - բել մեզ հա-մար լ նը -

29

<p>1, 2.</p> <p>րանց:</p>	<p>3.</p> <p>րանց, լ նը-</p>
---------------------------	----------------------------------

րանց:
րանց:
րանց:
ՎՎ

32

բանց լւնը - բանց:

բանց լւնը - բանց:

բանց լւնը - բանց:

Չոր են դարձել աչքերը մոր,
 Բայց շիրիմից անհայտ
 Մեզ են նայում սիրով մի խոր
 Տղերքը, որոնք չկան:

ՖՈՒԳԱ

Երաժշտ.՝ Ռ.Պետրոսյանի

Allegretto, con spirito

S. I

S. II

A.

P-no

5

պա պա ըա պա simile

1

պա պա պա ըա պա պա պա ըա պա պա պա ըա պա simile

պա պա պա պա պա պա պա պա պա պա

13

պա ը *simile*

պա պա պա պա պա պա պա պա պա ը

2

p

պա պա պա ը պա պա պա պա պա պա պա պա ը *simile*

պա պա պա ը պա պա պա պա պա պա պա պա ը

Musical score for piano and voice, page 11, measures 21-25. The score consists of two systems. The top system shows the vocal line (voice) and the piano bass line. The vocal line starts with a melodic line in 2/4 time, followed by a section in 3/4 time. The piano bass line features sustained notes and eighth-note patterns. The bottom system shows the piano treble and bass staves. The treble staff has a continuous eighth-note pattern, while the bass staff has sustained notes and eighth-note patterns corresponding to the vocal line.

Musical score for piano, page 3, measures 1-4. The score consists of four staves. The top staff uses a treble clef, a key signature of three flats, and a common time. Measure 1 starts with a dynamic *dolce* and *mp*, followed by a sixteenth-note pattern. Measures 2 and 3 continue this pattern. Measure 4 ends with a half note. The second staff uses a treble clef, a key signature of one flat, and common time. Measures 1-4 show a steady eighth-note pattern. The third staff uses a treble clef, a key signature of one flat, and common time. Measures 1-4 show a steady eighth-note pattern. The bottom staff uses a bass clef, a key signature of one flat, and common time. Measures 1-4 show a steady eighth-note pattern.

29

4

{

33

{

p.

5 *dolce*

mf

mp

mf

41 *espressivo*

6 *sub. p*

sub. p

sub. p

mp

45

p

mp

p

poco a poco

7

poco a poco

49

crescendo

sf

sf

sf

crescendo

sf

53 *rit.* *a tempo*

8 come prima

8----- *a tempo*

come prima

rit. *f* *Rez.* *simile* *mp*

57 *mp*

mp

8-----

Musical score for orchestra, page 16, measures 65-70. The score consists of five staves. Measure 65 starts with a dynamic *f*. Measures 66-67 show rhythmic patterns with eighth and sixteenth notes. Measures 68-69 feature sustained notes with grace notes. Measure 70 concludes with a dynamic *ff*. The score includes rehearsal marks and tempo markings like *rit.*

ՕՐՀՆԵՐԳ

ինոք՝ Հ. Հովհաննի

Երաժշտ.՝ Վ.Մանուկյանի

Maestoso

S. A. T. B. P-no

Uk - Ур - ми - լիր,
U - բա - բա - սյան աշ - խարի,

Uk - Ур - ми - լիր,
U - բա - բա - սյան աշ - խարի,

Uk - գակ - ված ող - կույզ, մեր Սա - սիս սար...
Սար - դա - բա - պատ'

Uk - գակ - ված ող - կույզ, Սա - սիս սար...

Uk - գակ - ված ող - կույզ, Սա - սիս սար...
ան ող - կույզ, Սա - սիս սար...

P-no

7

հաղ-քու-թյան սեզ դո-դանջ,
մայր Ա-րաք-սի կո-հակ Հայ - քե - նի:

հաղ-քու-թյան սեզ դո-դանջ,
մայր Ա-րաք-սի կո-հակ Հայ - քե - նի:

սեզ
դո-դանջ,
մայր
Ա-րաքս Հայ - քե - նի:

10

Սեր հը-պարտ հող,
այ - գես-տան շեն - դող, նոր հոյս լոյս ու վառ փա-

Սեր հը-պարտ հող,
այ - գես-տան շեն - դող, նոր հոյս լոյս ու փա -

Սեր հը-պարտ հող,
այ - գես-տան դող, նոր հոյս լոյս ու փա -

13

pnu,
չայ - բե-նյաց բերդ,
դա - բե-րի երթ,

pnu,
չայ - բե-նյաց բերդ,
դա - բե-րի երթ,

pnu,
չայ - բե-նյաց բերդ,
դա - բե-րի երթ,

pnu,

19

պատ-վի-րա-նաց հըն-ձան,
որ հըն-չեց-րեց լե-զուն հա-յա-բար-բառ,
պատ-վի-րա-նաց հըն-ձան,
որ հըն-չեց-րեց լե-զուն հա-յա-բար-բառ,
որ
լե-զուն հա-յա-բար-բառ,

22

ու դա - թե - դար
պի-տի վառ-վի ան-շեց
ըն ե - րա-զի Ար-փին մեր սըր-
ու դա - թե - դար
պի-տի վառ-վի ան-շեց
ըն ե - րա-զի Ար-փին մեր սըր-

պիտ
ան-շեց
ըն
Ար-փին

25

տում:

Սեր հը-պարտ հող, այ - գես-տան շեն-դող, նոր

տում:

Սեր հը-պարտ հող, այ - գես-տան շեն - դող, նոր

այ - գես-տան դող, նոր

{

Piano accompaniment staff:

28

հոյս լոյս ու վառ փա-րու, չայ - թե-նյաց բերդ,

հոյս լոյս ու փա - րու, չայ - թե-նյաց բերդ,

{

Piano accompaniment staff:

31

դա - բե - րի երթ,
քեզ ենք եր - գում
քեզ ենք եր - գում
մեր Ար - մա - վիր...

8
դա - բե - րի երթ,
քեզ ենք եր - գում
մեր Ար - մա - վիր...

34

քեզ ենք եր - գում մեր Ար - մա - վիր...

8
քեզ ենք եր - գում մեր Ար - մա - վիր...

ՉՈՆ

Նորիկոս է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ՏՏ. Կազմեն Ա-ին

երաժշտ.՝ Վ.Աճեմյանի

Adagio

S. solo P-no

Ա-մե - նայն

haw-jng unirr hawj-րա-

պետ, քեզ փառք, քեզ

21

dim.

փառք հա - վի - տյան, դու

25

սուրբ պա - հա - պան հա - յնց ն - գու:

Più mosso

30

Սուր օրի - նանը հայ - բա - կան
Սուր օրի - նանը հայ - բա - կան
Սուր օրի - նանը հայ - բա - կան
Սուր օրի - նանը հայ - բա - կան

Più mosso

3

34

poco a poco rit.

Անի համայն հայ - յոց Վե - հաս, մեծ
Անի Վե - հաս.
8 Անի Վե - հաս.

Վե - հաս.

Վե - հաս.

Վե - հաս.

37

մեր սուրբ ա - ռազ նորդ. փառք թէզ, փառք,
մեր սուրբ ա - ռազ նորդ: փառք
8 մեր սուրբ ա - ռազ նորդ: փառք
Վե - հաս.

Վե - հաս.

Վե - հաս.

Վե - հաս.

41

միշտ
թեզ
փառք,
միշտ
թեզ
փառք,

45

սուրբ,
սուրբ
հայ - րա - պետ
հա -
սուրբ,
սուրբ
հայ - րա - պետ
հա -
սուրբ,
սուրբ
հայ - րա - պետ
հա -
սուրբ,
սուրբ
հայ - րա - պետ
հա -

48

jng,

p̄kq փարք, p̄kq փարք:

jng, p̄kq փարք, p̄kq փարք:

8 jng, p̄kq փարք, p̄kq փարք:

jng, p̄kq փարք, p̄kq փարք:

51 **A tempo**

sub. p

S. solo

57

mp

U-mk - nayn hu-jng

62

unirp hui-pui-

g:

66

պետ, piano f.

փառը, f

70

piano փառը hui-uh - սյան,

g:

74 sub. **p**

դու unirp պահապան hui-jng n - զու:

g:

79

ρέτιο φωνήρ,
ρέτιο φωνήρ,
ρέτιο φωνήρ,
ρέτιο φωνήρ,
ρέτιο φωνήρ,
ρέτιο φωνήρ,

82

φωνήρ:
φωνήρ:
φωνήρ:
φωνήρ:

ԵՐԳ ՀԻՇԱՏԱԿԻ

Խոսք՝ Յուլ. Սահակյանի

երաժշտ.՝ Գ. Չըշյանի

Andante cantabile $\text{♩} = 44$

P-no

S.

A.

T.

1

Ազ օք է, նչ տարփ, նչ դար, զին - վոր
Ազ է - թիք օք է, նչ է - թիք տարփ, նչ է - թիք դար, պատկե - թիք նույնն է,
զին - վոր

q. 47

13

2

սուզ ու մայր:
Ար ցունը, քաջ որ
գոհ-ված զին-վոր է

սը - զա - վոր մայր:
Կը - ոի - վը նույնն է,
թըշ - նա - մին նույնն է,

սուզ ու մայր:
Ար ցունը, քաջ որ
գոհ-ված զին-վոր է

17

17

ղի նղ - րա - ցող մայր:

ար-ցուն-քը նույն,
քաջ որ-դին իր
նղ - րա-ցող մայրն ել նույնն է մը-նոս:

ղի նղ - րա - ցող մայր:

մայր:

21

3

ΩΣ op λ, nΣ θω - ρψ, nΣ ηωρ,
ΩΣ λ - ρψ op λ, nΣ λ - ρψ θω - ρψ, nΣ λ - ρψ ηωρ,

25

4

զին - վոր սուզ ու մայր: Կը - ոի - վը նույնն է,

պատկե - բը նույնն է, զոհ - ված զին - վոր է սը - զա - վոր մայր: Կը - ոիվ,

զին - վոր սուզ ու մայր: Կը - ոիվ,

29

poco più mosso

mf

լ քաջ որդուն իր ող - բա-ցող մայրն ել
 թըշ-նա-մին նույն է, ար-ցուն-քը նույն,
 լ քաջ որդուն իր ող - բա-ցող մայրն ել
 թըշ - նա - մին նույնն է, ար - ցուն - քը նույն, լ քաջ որդուն իր ող - բա-ցող մայրն ել
 թըշ - նա - մի, ար - ցունք: լ քաջ որդուն իր ող - բա-ցող մայրն ել

{

mf

mf

mf

mf

33

allargando

5 *f*

նույնն է մը - նում:
 Սոր վիշ - տը մայրն է մի-
 նույնն է մը - նում:
 cresc.
f

{

37

6

այն հաս-կա-նում:
Սայր իմ Հայ-րե - նիք,
տեղ տուր ին -

այն հաս-կա-նում:
Սայր իմ Հայ-րե - նիք,
տեղ տուր ին -

այն հաս-կա-նում:
Սայր իմ Հայ-րե - նիք,
տեղ տուր ին -

այն հաս-կա-նում:

ff

{
 }

8-

41

7

բունկ քո խոր-քե-րում վըշ-տին քո - լոր մայ-րե - թի:
բո - լոր վայ-րե - թից ծա-դիկ -

բունկ քո խոր-քե-րում վըշ-տին քո - լոր մայ-րե - թի:
բո - լոր վայ-րե - թից ծա-դիկ -

8-

sub. p

{
 }

45

8

սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

ներ նե-տիր նը-րանց ուտ-քի տակ.

սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

մֆ

ներ նե-տիր նը-րանց ուտ-քի տակ.

սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

49

sub. p 9

նիր նը-րանց գո-յու-թյու - նը թանկ: Սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

նիր նը-րանց գո-յու-թյու - նը թանկ: Սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

Սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

նիր նը-րանց գո-յու-թյու - նը թանկ: Սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

Սին-փիր նը-րանց, պահ-պա-

53

նիր նը-քանց զն-յու - թյու - նը թանկ:

Solo Alto

A.

նիր նը-քանց զն-յու - թյու - նը թանկ:

Coda **p**

mf

p

p

p

57

ս...

poco rit.

ս...

ս...

ս...

ս...

ս...

ս...

ս...

ս...

poco rit.

Խմբերգ «Դավիթ Բեկ» օպերայից
Հարի հարալի

Երաժշտ.՝ Ա. Տիգրանյանի

Allegro moderato

S.

A.

T.

B.

P-no

5

Եղ-բայ - ըու-թյան զա - վա - թը մեր ձն - նենք քա-ջե - րին:

Եղ-բայ - ըու-թյան զա - վա - թը մեր ձն - նենք քա-ջե - րին:

Եղ-բայ - ըու-թյան զա - վա - թը մեր ձն - նենք քա-ջե - րին:

Եղ-բայ - ըու-թյան զա - վա - թը մեր ձն - նենք քա-ջե - րին:

Թամար
Solo **Meno**
mf

Հայ - թե - նի - թի
Ե - կեր սըր - տով սերն է պայ - ծառ ուժ տա - լիս քա -
գով - թը ա - նենը մեր հե - բու - նե -

12

զիւ: Ա - նուշ յա - թի սերն է ան - մար
թի ան - մահ մը - նան վեհ գոր - ծե - թը

15

քոյր տա - լիս կյան է պին: Հա - թի հա - քա -
մար - տիկ նե թի: պի: պի:

18

- ln,
hui - ph hui - pu - ln:

21

u - nuig ju - phn ukrn t an-mar pnip ma-lh kuan - phn:
un-mah ul-nan ukh qup - du - pu murip ma - mu - phk - uu - phh:

Allegro moderato

25

Zui - ph hui - pu - ln, hui - ph hui - pu -

8

Zui - ph hui - pu - ln, hui - ph hui - pu -

f

28

Եղ - բայ - բության գա - վա - թը մեր
Եղ - բայ - բության գա - վա - թը մեր

31

Ճն - նենք բա - զե - թիւ:
Ճն - նենք բա - զե - թիւ:

Խմբերգ «Ալմաստ» օպերայից

Էն արծիվը չեր

Երաժշտ.՝ Ալ. Սպենդիարյանի

Allegro, molto moderato e ritmico.

T. I

T. II

B. I

B. II

P-no

5

Են ար-ծի - վլ չեր' մութ ամ-պից ի - ջավ.

Են ար-ծի - վլ չեր' մութ ամ-պից ի - ջավ.

Են ար-ծի - վլ չեր' մութ ամ-պից ի - ջավ.

Են ար-ծի - վլ չեր' մութ ամ-պից ի - ջավ.

շար թըշ-նա-մու դեմ քաջ թա-թուլն ե - լավ:

Տե՛ս ա-ռաջ տա-րավ

շար թըշ-նա-մու դեմ քաջ թա-թուլն ե - լավ:

Տե՛ս ա-ռաջ տա - րավ

9

8 զուն - դը հայ - կա - կան.
ետ է նա - հան-ջում
զոր - քը պարս - կա - կան:

զուն - դը հայ - կա - կան.
ետ է նա - հան-ջում
զոր - քը պարս - կա - կան:

12

15

18

Փայլ չե կայ - ծա - կի.
զո՞ն ո - բուն չե դա.
սուրն է շն - դաց - նում

Փայլ չե կայ - ծա - կի.
զո՞ն ո - բուն չե դա.
սուրն է շն - դաց - նում

The bottom staff shows a continuous bass line with eighth-note chords.

21

քաջ թա - թուն ան - մար.
վախ չու - նի զոր - քից

mf

քաջ թա - թուն ան - մար.
վախ չու - նի զոր - քից

mf

քաջ թա - թուն ան - մար.
վախ չու - նի զոր - քից

mf

The bottom staff shows a continuous bass line with eighth-note chords.

24

8 նենq Նա - դիր շա - hի, վախ չու - նի ան - զամ սի մա - hից,

նենq Նա - դիր շա - hի, վախ չու - նի ան - զամ սի մա - hից, սի մա -

27

սի մա - hից:

hից, մա - hից:

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ

Խոնը՝ Պ. Սևակի

Երաժշտ.՝ Է. Հովհաննիսյանի

Maestoso e poco pesante

P-no

mf secco, molto cresc.

5

9

13

T.
B.

1. Երբ չի մը - նում ելք ու ձար, խեն - թերն են զբա - նում հը - նար:
2. Ու - վա-րայ - թից...

f

17

8
უ - ა - ლ - ე - ს, დ - ა - ლ - ე - ს, უ - ა - რ - ე - ს, პ - ა - ლ - ე - ს.

21

8
უ - ა - ლ - ე - ს, დ - ა - ლ - ე - ს, უ - ა - რ - ე - ს, პ - ა - ლ - ე - ს.
mf

25

-զեր դո - դան - զեր սըր - բա - զան բա - զե - րին կան - չեր
-զեր դո - դան - զեր սըր - բա - զան բա - զե - րին կան - չեր

8

29

այս ար-դար պա - տից: Սե - րունդ - ներ դուք ձեզ ձա - նա - չեր
այս ար-դար պա - տից: Սե - րունդ - ներ դուք ձեզ ձա - նա - չեր

8

33

Սար - դա - րա - պա - տից:

Սար - դա - րա - պա - տից:

ff secco

37

3. Բայց մենք չըն - կանք, մենք միշտ կանք, մենք չը - հան - գանք, դեռ կը - գանք'

8 3. Բայց մենք չըն - կանք, մենք միշտ կանք, մենք չը - հան - գանք, դեռ կը - գանք'

41

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը:

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը:

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը:

45

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը: Զան -

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը: Զան -

Երբ տան - ջան - ըը, ա - հա - զան - գը, որ մեր հն - զու պարտ - ըը տանը: Զան -

49

- զեր դո - դան - չեր, սըր - բա - գան քա - շե - րին կան - չեր.
ներ դուր ձեզ, սըր - բա - գան քա - շե - րին կան - չեր.

53

այս ար - դար պա - տից: Սե - րունդ - ներ, դուր ձեզ ձա - նա - չեր
այս ար - դար պա - տից: Սե - րունդ - ներ, դուր ձեզ ձա - նա - չեր

57

Սար - դա - րա - պա - տից:

8

Սար - դա - րա - պա - տից:

60

64

Սե - րունդ - ներ դուք ձեզ ճա - նա - շեք Սար - դա - րա - պա - տից:

8

Սե - րունդ - ներ դուք ձեզ ճա - նա - շեք Սար - դա - րա - պա - տից:

8

68

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

խոր՝ Ա.Սահակյանի

երաժշտ.՝ Է.Բաղդասարյանի

Maestoso

6

S.

A.

T.

B.

Հա-յաս - տան, սի-րե - լի եր-կիր, Հա-յաս - տան, սա-րե-րի եր-

10

դու փոք - բիկ,
բայց կար - ծես մի սիրտ,
չա - յաս -
կիր,

13

Աշ - խար - հում այս - օր, ա - մե -
տան, զը - թէ - բի եր - կիր:
Աշ - խար - հում

տան
զը - թէ - բի եր - կիր:

16

8

բայց այս -
ա - մե - նուր
դու կաս, աշ-խար - հում,

19

8

զես ե - ղել եր - քեր, իմ Հա - յա -
պես հը - զոր, վեհ ու ան - սա - սան,
զես ե - ղել եր - քեր, իմ Հա - յա -
պուր դու կա հայ - այս աշ-խար - հում,

22

տան: Հայ - րե - նիք, հայ - րե - նիք մայ - րե - նի Հա - յաս - տան, կը - սի -

տան: Հայ - րե - նիք, հայ - րե - նիք մայ - րե - նի Հա - յաս - տան, կը - սի -

25

րենք թեզ ան - վերջ, հա - վի - տյան, դու ապ - րիր, դու ապ - րիր, դու ապ -

8 րենք թեզ ան - վերջ, հա - վի - տյան, դու ապ - րիր, դու ապ - րիր, դու ապ -

28

1.

բիր եր-ջա-նիկ սի-րե - լի, ան-զին հայ-րե - նիք:
բիր եր-ջա-նիկ սի-րե - լի, ան-զին հայ-րե - նիք:
Հա-յաս -

32

2. Coda

սիք: Դու ապ - րիք միշտ հը -
սիք: Դու ապ - րիք միշտ հը -

36

This musical score page contains four staves. The top three staves represent vocal parts, likely soprano, alto, and tenor/bass, with lyrics in Armenian: "ան - սա - սան:", "Հա - վետքեզ փառք", and "գոր". The bottom staff represents the piano accompaniment, featuring dense harmonic chords. The score is set in common time, with various key changes indicated by key signatures (e.g., G major, E minor, A major) and measure endings.

ԴԼԵՑԱՍՄԱՆ
 «Նահապետ» կինոնկարից

երաժշտ.՝ Ալ.Հարությունյանի

Moderato

S. solo

P-no

1

15

20 2

 25

 29 *mp*

 33 *uu...*

3

41

uu...

45

49

uu... uu...

53

w...

57

w...

w...

61

4

mp

mf

65

f

sub.p

5

S. A. նը - լե յա - ման,
T. B. vEv-plu

71 պի - պավ Սա - սիս
v v

դի - պավ v v

սա - րին, 6 նը - լե յա - ման,
v v

v v

77

 80

 83

86

7

яр:

яр - ле яр-мани,

яр - ле яр-мани,

яр - ле яр-мани,

яр - ле яр-мани,

яр - мани,

яр - ле яр-мани,

яр - ле яр-мани,

яр - мани:

89

92

8

98

102

9

mf

108

cresc. e rit.

mp

Maestoso

O - pp rwaq-ylbg
pp - l̄k ju-mań,

110

f

114

 118
 122

ՍԻՐՈ ԽՈՍՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

խոսք՝ Ա. Սահակյանի

երաժշտ.՝ Ա. Վարդապարյանի

Maestoso $\text{♩} = 60$

The musical score is divided into four systems:

- System 1:** Features vocal parts (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and a piano part. The vocal parts sing sustained notes. The piano part has a prominent bass line.
- System 2:** Continues the vocal parts and adds a bassoon part. The bassoon provides harmonic support to the vocal chords.
- System 3:** Introduces a cello part, which plays eighth-note patterns.
- System 4:** Concludes the piece with sustained notes and harmonic changes.

7

ui...

mp a 2
pliq ujli-

c

c

mp

10

ըան եմ սիրում, իմ Հայա - տան,
որ զբը - կել եմ ու - զրում, իմ Հայա -
Հա - յաս - տան,

13

տան:
Սա-կայն դու ես պա-հում ինձ քո զըս-կում
և ինձ

տան:
Սա-կայն դու ես պա-հում ինձ քո զըս-կում
և ինձ

16

Ես հոգ-վում եմ հեռ-վում քեզ հի-շե-
լյան - քես տա-լիս, իմ Հա-յաս - տան:

Ես հոգ-վում եմ հեռ-վում քեզ հի-շե-
լյան - քես տա-լիս, իմ Հա-յաս - տան:

Ես հոգ-վում եմ հեռ-վում քեզ հի-շե-

19

լիս, ես ցըն ծում եմ, վատ-վումքեզ տես-նե լիս. թե - կուզ
լիս, ես ցըն ծում եմ, վատ-վումքեզ տես-նե լիս. թե - կուզ
լիս, ես ցըն ծում եմ, վատ-վումքեզ տես-նե լիս. թե - կուզ

3 3 3 3

22

Սար - սը կան - չի հն - ռու հեռ - վից, ես քեզ չեմ մն - ռա - նա, իմ Հա - յա -

Սար - սը կան - չի հն - ռու հեռ - վից, ես քեզ չեմ մն - ռա - նա, իմ Հա - յա -

Սար - սը կան - չի հն - ռու հեռ - վից, ես քեզ չեմ մն - ռա - նա, իմ Հա - յա -

25

տան:
U...
ա...
տան:
Անըմ-

29

թից ես ծըն-վել, իմ Հայա - տան,
և նո - թից ես ծըն-վել, իմ Հայա -

32

a 2

Տառապանքը քո որ-դին շատ է տե-սել բայց էլ
տան,
Յու ապ-րում ես հը-զոր ըն-տա-նի-
չի տես-նե-լու, իմ Հա-յա-տան:
Յու ապ-րում ես հը-զոր ըն-տա-նի-

35

44

տան:

8

տան:

8

47

Սարդ օա հել չի լի-նում այդ տա-րի -

a 2

50

ըսմ, դու ջա - հել ես հա-վերժ, իմ Հայա - տան:

53

Իմ Հա - յան տան:

ՆԱԽԱԲԱՆ և ԽՄԲԵՐԳ
«ԱՐՇԱԿ Բ» օպերայից

Երաժշտ.՝ Տ.Չուխաջյանի

Pesante

P-no

ff p

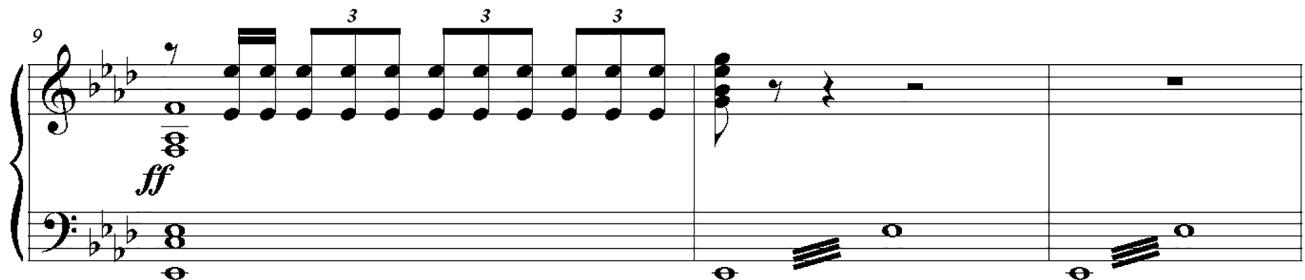
ff

ff

ff

ff

ff

12 **Poco mosso**

15

17 *espress.*
poco rit.

19

21

Musical score pages 25, 26, and 27. The score continues with two staves. The key signature changes to three flats. Measure 25 shows a series of chords and eighth-note patterns. Measure 26 begins with a bass note followed by eighth-note patterns. Measure 27 starts with a bass note and includes a dynamic marking "molto rit." followed by eighth-note patterns.

Allegro marciale

Musical score pages 29, 30, and 31. The score is in 2/4 time with a key signature of four flats. The vocal line is written in the treble clef staff, featuring eighth-note patterns and lyrics in Armenian: "Արդ մերն է հաղ - թա - նս - կը," repeated in measure 30. The bass line is in the bass clef staff. Measure 31 concludes with a forte dynamic "ff".

31

8

նենգ դա-ժան Շա-պուհն է պարտ-ված լը-քյալ,
նենգ դա-ժան Շա-պուհն է պարտ-ված լը-քյալ,

33

8

մեր երկ - բռմ նն - թեն հայ - թե նի թռղ ծաղ -
մեր երկ - բռմ նն - թեն հայ - թե նի թռղ ծաղ -

35

կհ պայ - ծառ շեն լյան - ըլ եր - օս - նիկ

կհ պայ - ծառ շեն լյան - ըլ եր - օս -

կհ պայ - ծառ շեն լյան - ըլ եր - օս -

37

Փարք թէզ Ար - շակ դու ար - քա մեր մեծ:

նիկ:

p

39

Փառք քեզ Ար-շակ դու ար քա մեր մեծ:

41

Փառք քեզ Վս-սակ սպա - րա պետ դու մեր:

p

43

43

Կա - սակ դու մեր
Փառք քեզ Վա-սակ սպա - բա պետ դու մեր:

45

45

Ար - քա ա - րի ան - մար փառ - քով պը - սա - կե -
Ար - քա ա - րի ան - մար փառ - քով պը - սա - կե -
Ար - քա ա - րի փառ - քով պը - սա - կե

47

շիր Հա - յաս - տան - նը սըր - բա - զան, փառք թեզ, փառք թեզ,

8 շիր Հա - յաս - տան - նը սըր - բա - զան, փառք թեզ, փառք թեզ,

49

փառք Ձեզ հայ - թե - նյաց զա - վակունք. բա - զա -

8 փառք Ձեզ հայ - թե - նյաց զա - վակունք. բա - զա -

51

Three staves of musical notation. The top two staves are for voice (soprano and alto) and the bottom staff is for piano. The vocal parts consist of eighth and sixteenth note patterns. The piano part features chords and eighth-note patterns. The lyrics are written below the vocal staves.

pհ քաջ ա - րի ան - վե հեր մեր պաշտ - պան - նե -
8 pհ քաջ ա - րի ան - վե հեր մեր պաշտ - պան - նե -

53

Three staves of musical notation. The top two staves are for voice (soprano and alto) and the bottom staff is for piano. The vocal parts consist of eighth and sixteenth note patterns. The piano part features chords and eighth-note patterns. The lyrics are written below the vocal staves.

բհդ: Ցըն - ծա եր - կիր չըք - նադ իմ
8 բհդ: Ցըն - ծա եր - կիր չըք - նադ իմ
ցըն - ծա,
ցըն - ծա,
3 3 3

55

59

վառ ա - րե - զի պես հը - զն - բու-թյունն է լույս սըփ -
քանց վառ ա - րե պա - տիվդ է
վառ ա - րե - զի պես հը - զն - բու-թյունն է լույս սըփ -
քանց վառ ա - րե, քանց վառ ա - րե պա - տիվդ է

61

ոռում:
վառ:
ոռում:
Փառք քեզ, փառք քեզ
վառ:
վառ:

63

Փառք քեզ, փառք քեզ մեծ արքա:
վեհ Արշակ: Փառք քեզ, փառք քեզ մեծ արքա:

66

Փառք քեզ, փառք քեզ Հա - յաս - տան:
Փառք քեզ, փառք քեզ

68

Փառք թեզ, քառք թեզ
Հայութան:

Դու անմահ ես հայ ժնդն -

Փառք թեզ, քառք թեզ
Հայութան:

71

Վուրդ դա - բե - րում, ան -
մահ է փառ - քը հա -

Վուրդ դա - բե - րում, ան -
մահ է փառ - քը հա -

73

ψետ, դու չըք-նադ ես հը - զոր Ար - քա.

ψետ, դու չըք-նադ ես հը - զոր Ար - քա.

8 ψետ, դու չըք-նադ ես հը - զոր Ար - քա.

8

75

դու հը - զոր ես չըք - նադ Ար - շակ,

դու հը - զոր ես չըք - նադ Ար - շակ,

8 դու հը - զոր ես չըք - նադ Ար - շակ,

8

77

կը - շա - նիկ փայ - լով պն դեմ - ըն հար շն -

կը - շա - նիկ փայ - լով պն դեմ - ըն հար շն -

կը - նիկ շա - 2n -

կը - հա - թի վառ փայ - լով հար սու - բըդ շն -

կը - հա - թի վառ փայ - լով հար սու - բըդ շն -

կը,

79

դա, հաղ - թի վառ փայ - լով հար սու - բըդ շն -

դա, հաղ - թի վառ փայ - լով հար սու - բըդ շն -

դա,

կը,

81

ηα հաղ-թի վառ փալ-լով հար սու-րըդ շն - դա, հաղ-թի վառ փայ-լով հար սու-րըդ շն -
դա, սու - րըդ շն - դա, սու - րըդ շն -
դա, սու - րըդ շն - դա, սու - րըդ շն -

83

դա, ապ - թի հա - վես մեր ար - քա դու
դա, ապ - թի դու մեր ար - քա դու
դա, ապ - թի դու մեր ար - քա դու

87

գովք թէզ, գովք թէզ, Ար քա դու մեծ,
8 գովք թէզ, գովք թէզ, Ար քա դու մեծ,

89

հը - պար - տանք դու մեր, քեզ գովկ,
հը - պար - տանք դու մեր, քեզ գովկ.

91

քեզ ս - պլ եր - կար օ - բեր,
քեզ ս - պլ եր - կար օ - բեր,

93

h գըն - ծում մեզ ա - մենիս Ար -

h գըն - ծում մեզ ա - մենիս Ար -

8 h գըն - ծում մեզ ա - մենիս Ար -

95

բա Ար - շակ, քեզ զովք:

8 բա Ար - շակ, քեզ զովք:

**ԽԱԲԵՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԻՏՈՒՐՆԵՐՈՒՄ ԱՌԱՎԵԼ ՀԱճախ
ՀԱՆԴԻՊՈՂ ԵՐԱԺԾՎԱԿԱՆ ՏԵՐՍԻՆՆԵՐ**

A

a cappella (a capella)	ա կապելլա [a kapella]	երգչախմբի կատարում առանց նվազակցության
accelerando	աշշելքանդ [aշշ elerandօ]	արագացնելով
adagio	աղաջոն [adaյօ]	դանդաղ տեմպ
ad libitum (լատ.)	աղ լիրիսում [ad libitum]	ըստ շանկության, ըստ հայեցողության
a due	ա դուե [a due]	երկուսով
affrettando	ափրետանդ [afretandօ]	արագացնելով
agitato	աշխատասոն [aշitato]	հոգված, տագնապով
al fine	ալ ֆինե [al fine]	մինչև վերջ
allargando	ալլարգանդ [allargandօ]	դանդաղեցնելով, լայնացնելով, ընդարձակությամբ
allegretto	ալլեգրետոն [allegretto]	ավելի դանդաղ քանի allegro, ավելի արագ քանի andante
allegro	ալլեգրո [allegro]	արագ տեմպ
al segno	ալ սենյո [al senyo]	մինչև որևէ նշանը
alto	ալտ [alt]	ցածր (մանկական) կամացի ձայն
amoroso	ամորոզոն [amorozօ]	սիրալիք, նրբուեն
ancora	անկորա [ankɔra]	կրկին, կրկնել
andante	անդանտե [andante]	հանդարտ տեմպ, սովորական քայլքի բնույթով
andantino	անդանտին [andantino]	մի փոքր ավելի արագ, քան andante, սակայն ավելի դանդաղ քանি allegretto
animato	անիմատոն [animatօ]	ոգևորված
animando	անիմանդոն [animando]	ոգևորված, աշխաժանալով
appassionato	ապաշխատատոն [appasiօnatօ]	կրքոտ
assai	ասասի [assai]	քավականաչափ շատ, ավելի
a tempo	ա տեմպո [a tempօ]	նախկին տեմպով
attacca	ատտակկա [attakka]	առանց դադարի անցնել հաջորդ մասին

B

baritone	բարիտոն [baritօnօ]	տղամարդու ցածր ձայն
basso	բասսոն [bassօ]	տղամարդու ամենացածր ձայն
basso profondo	բասս պրոֆոնդոն [baso prօfondօ]	խորը քաս
ben tenuto	բեն տենուտոն [ben tenuto]	լավ պահելով (ձայնը)
brillante	բրիլլանտե [brillante]	փայլուն
brio	բրիոն [briօ]	աշխաժություն, կայտառություն

C

calando	կալանդոն [kalando]	աստիճանաբար մեղմացնելով ձայնի հնչողությունը
cantabile	կանտաբիլե [cantabile]	երգային
canto	կանտոն [kantօ]	երգեցողություն առանց նվազակցության, վերին ձայն դիսկանտ, սովորանությունը
capriccioso	կապրիչոն [kapriչօzօ]	քնահաճորեն
capo	կապոն [kapօ]	սկիզբ (hg)
coda	կոդա [kօda]	վերջանաս
colla destra	կոլա դեստրա [kolə destra]	աջ ձեռքով
colla sinistra	կոլա սինիստրա [kolə sinistra]	ձախ ձեռքով
come prima	կոմենա [komē prima]	ինչպես նախկինում
come sopra	կոմենա [komē sopra]	ինչպես նախկինում
commodo	կոմոնդոն [komodօ]	հարմար

con	կոն [kon]	միասին, հետ
con affetto	կոն աֆետոն [kon afetto]	մեծ հոգմուքով, աֆեկտով
con amore	կոն ամորե [kon amore]	սիրով, սիրալիք
con anima	կոն անիմա [kon anima]	հոգով
con bravura	կոն բրավուրա [kon bravura]	քաջությամբ
con brio	կոն բրիո [kon brio]	կրակոս
con espressione	կոն էսպրեսիոն [kon ēspresjone]	արտահայտիչ
con fermezzo	կոն ֆերմեզո [kon fermejɔ]	հաստատուն, համոզված
con forza	կոն ֆորցա [kon forča]	ուժգնությամբ
con fuoco	կոն ֆուօկօ [kon fuօkօ]	կրակոս
con moto	կոն մոտօ [kon motօ]	շարժումով
con tristezza	կոն տրիստեցա [kon tristec'a]	տխուր, թախծոս
con tutta passione	կոն տուտա պասիոն [kon tuta pasjone]	շափազանց կրքոտ
con spirito	կոն սպիրիտո [kon spirito]	ոգևորությամբ
conductor (ամպլ.)	քընօպարտըր [k'əndaktər]	դիմիտոր, նվազավար
coro	կորո [korɔ]	երգչախումբ (խմբերգ)
crescendo	կրեշենդո [krešendɔ]	աստիճանաբար ուժեղացնելով ձայնը

D

da	դա [da]	այստեղից, մինչև
da capo	դա կապօ [da kapօ]	կրկնել սկզբից
diminuendo	դիմինուենդո [diminuendo]	հետզհետե մեղնացնելով ձայնը
discanto	դիսկանտ [diskantɔ]	դիսկանտ (մանկական ձայն)
divisi	դիվիզի [divizi]	բաժանված, առանձ նացված
dolce	դոլչե [dolče]	մեղն, քնքորեն, սիրալիք
dolente	դոլենտ [dolente]	լալազին, վշտալի
doloroso	դոլորոս [doloroso]	թախծոտ, վշտալի, տխուր
dopo	դոպօ [dopօ]	հետո
double	դուպլ [dubl]	կրկնակի (զույգ)
duo	դուու [duo]	երկու

E

eleganza	էլեգանցա [ēleganc'a]	նրբագեղ, նրբություն
energico	էներջիկո [ēnerjiko]	ազդու, եռանդուն, ուժգին
espressivo	էսպրեսիվո [ēspresjivo]	արտահայտիչ, կենդանի

F

falsetto	ֆալսետոն [falseto]	կեղծ
fiato	ֆիատո [fiato]	շունչ, շնչառություն
fine	ֆինե [fine]	վերջ
filare	ֆիլարե [filare]	պահել, երկարաձգել (ծորալ) հնչյունը
flebile	ֆլեբիլե [flebile]	ողբագին, վշտալի
funebre	ֆունեբրե [funebre]	սգոն
forte	ֆորտե [forte]	ուժգին

G

giocoso	շոկոզոն [ʃokozɔ]	ուրախ, աշխատ, կատակային
giusto	շուտոն [justo]	ճշգրիտ
glissando	գլիսանդո [glisando]	սահեցնելով (ձայնը)
grandiose	գրանդիոզո [grandiozo]	վեհորեն
grave	գրավեն [grave]	հանդիսավոր, ծանր, դամրաղ տեսման
grazioso	գրացիոզո [grac'iozo]	նրբագեղ

I

impressivo	իմպրեսիվո [impresjivo]	տպավորիչ
imperioso	իմպերիոզո [imperiōzo]	հրամայողական

imperio	իսպասոն [imperio]	պոռթուգ, գրուգուզ
impetuoso	ինդիտուզոն [impetuoso]	սրբնաց, բոցավառ, պոռթուգ
inno	ինո [ino]	իինն, գովերգ
intonation (ֆր.)	ինտոնաշիոն [intonasiون]	ելեէջ

L

lamentabile	լամենտարիլի [lamentabile]	աղիողորմ, տխրագին
larghetto	լարգետո [largerto]	ավելի արագ քանի largo, ավելի դանդաղ քանի andante
largo	լարգո [largo]	լայն, դանդաղ տեմպ
legato	լեգատո [legatto]	կապակցված
leggiero	լեցերո [lejero]	քերև
lento	լենտո [lento]	դանդաղ տեմպ
listesso tempo	լիստեսո տեմպո [listesօ tempo]	նույն տեմպով
lugubre	լուգուբրե [lugubre]	վշտոտ, մռայլ
lunga	լունգա [lunga]	երկար
lustig (գերմ.)	լուստիչ [lust'ic]	ուրախ, զվարճավի

M

ma	մա [ma]	բայց
maestoso	մաեստոզոն [maestozօ]	վեհորեն, համելիսավոր
marcato	մարկատո [markato]	առանձնաց ներով, զատելով, ընդգծելով, շեշտելով
marche (ֆր.)	մարշ [mars]	քայլերգ
marziale	մարցիալե [marc'iale]	ռազմաշունչ
meno	մենո [meno]	քիչ, պակաս
meno mosso	մենոն մոսսոն [meno mosso]	ավելի դանդաղ
mesto	մեստո [mesto]	տխրագին, վշտավի
mezza voce	մեծա վլչե [meja voչe]	(կատարել) կիսած այն
mezzo soprano	մեցոն (մեծոն) ստրանոն [mecօ (mejօ) soprano]	կանացի ցածր ձայն
misterioso	միստերյոզոն [mysteryօzo]	խորիութավոր
moderato	մոդերատո [moderato]	շափակոր, զավկած
molto	մոլտո [molto]	շատ ավելի, շափականց
morendo	մորենդո [morendo]	նվազելով
mosso	մոսսոն [mosso]	աշխույժ, շարժուն, հուզված
moto	մոտո [moto]	շարժուն, հուզումնալի
moto perpetuo	մոտո պերպետուո [moto perpetuo]	անվերջ շարժում

N

non	նոն [noн]	ոչ, չե, առանց
non legato	նոն լեգատո [noн legato]	չկապակցված, առանց կապակցելու
non molto	նոն մոլտո [noн molto]	ոչ շատ
non tanto	նոն տանտո [noн tanto]	ոչ այնքան, ոչ շատ
non troppo	նոն տրոպո [noн troppo]	ոչ շատ, ոչ չափազանց

O

opus (լատ.)	օպոս [opus]	գործ, ստեղծագործության
ordinario	օրդինարյոն [ordinaryօ]	սովորական ձևով
ostinato	օստինատո [ostinato]	հաճառ, որևէ բենայի կրկնուպություն փոփոխված կռնտրապունկտով

P

parlando	պարլանդո [parlando]	արտասանելով, արտաքերելով
parte	պարտե [parte]	ձայնաբաժին
passionato	պասսիոնատո [passionatto]	կրքոտ, կրակոտ
patetico	պատետիկ [patetiko]	պարետիկ, ոգևորված

pesante	պեզանտէ [pezante]	ծանր, ծանրորեն
più	պյու [ryu]	ավելի
più mosso	պյու մոսսօ [ryu mossɔ]	ավելի շարժուն
pochissimo	պոկիսիմօ [pokisimɔ]	քիչ, հազիվ
poco	պոկօ [pɔkɔ]	քիչ, ոչ շատ
poco più	պոկօ պյու [pɔco ryu]	փոքր ինչ ավելի
poco a poco	պոկօ ա պոկօ [pɔco a pɔco]	աստիճանաբար, քիչ-քիչ
pomposo	պոմպոն [pəmپɔzɔ]	հանդիսավոր, շրեղ
portamento	պորտամենտօ [pɔrtamento]	չկապակցված
possibile	պոսիբիլէ [posibile]	հնարավորին չափ
presto	պրեստօ [presto]	շատ արագ
presto assai	պրեստօ ասսահ [presto assai]	ավելի արագ քանի presto

Q

quanto	կուանտո [kuantɔ]
quasi (լատ.)	կուազի [kuazi]

R

rabbioso	ռաբիոզօն [rabiozɔ]
rallentando	ռալենտանդոն [ralentando]
recitando	ռեշիտանդոն [rečitando]
refrain (ֆր.)	ռեֆրեն [refren]
risoluto	ռիսոլյուտօն [risɔlyutɔ]
ritardando	ռիտարդանդոն [ritardando]
ritenuto	ռիտենուտօն [ritenuto]
rubato	ռուբատօն [rubato]

S

scherzando	սկերցանդոն [skerc'ando]
secco	սեկկօն [sekko]
semplice	սեմպլիչե [sempliče]
sempre	սեմպրե [sempre]
senza	սենցա [senca]
sforzando	սֆորցանդոն [sforc'ando]
simile	սիմիլէ [simile]
smorzando	սմօրցանդոն [smorc'ando]
solo	սոլո [solɔ]
sonore	սոնորե [sonore]
soprano	սոպրանօ [soprano]
sostenuto	սոստենուտօն [sostenuto]
sotto voce	սոտո վոչե [sotɔ vɔče]
spianato	սպյանատօն [spyānato]
spiritoso	սպիրիտոզօն [spiritozɔ]
staccato	ստակատօն [stakatɔ]
stretto	ստրետօն [stretɔ]
stringendo	ստրինջենդօն [strinjendɔ]
subito	սուբիտօն [subito]
sublime	սուբլիմե [sublime]

ինչքան, ոքքան հնարավոր է կարծես թե, համարյա, գրեքե

մոլեգին, ցասումով, կատաղի դանդաղեցնելով
արտասանելով, պատմելով
կրկնողություն
վճռական, հաճարձակ
դանդաղեցնելով
դանդաղեցնելով
ոիբմիկ ազատ կատարում

կատակով, աշխուժորեն
չոր, կտրուկ, խիստ
պարզ, բնական, անկեղծ
միշտ, շարունակ ամբողջ ժամանակ
առանց
որևէ հնչյունի կամ ակորդի
հանկարծակի շեշտուն
միանման, միատեսակ ճիշտ այնպես,
ինչպես միշտ
նվազեցնելով, խլացնելով, մարելով
մենակ, մեներգ, մենակատարում
հնչեղ, զրնզուն
կանացի բարձր ձայն
զուսպ
կիսած այն, մեղմորեն
պարզ, բնական պարուսի
կրակոտ, ոգևորված
կտրտված, կտրուկ
արտագրացված
արագացնելով
հանկարծակի, միանգամից անակնկալ
վեհ, վսեմ

T

tanto	տամսոն [tante]	այնքան, այնչափ
tardare	տարդարել [tardare]	ուշացնել, դանդաղեցնել
tardetto	տարդետոն [tardetə]	փոքր ինչ դանդաղ
tarogato	տարոգատոն [tarogato]	դանդաղ, ծանր
tempestoso	տեմպեստոզոն [tempestoso]	բռուճ, մըրկալից, սաստիկ
tempo giusto	տեմպո ջուսոն [tempo justo]	ճիշտ տեմպով
tempo ordinario	տեմպո օրդինարիոն [tempo ordinario]	սովորական տեմպով
tempo primo	տեմպո պրիմո [tempo primo]	սկզբնական տեմպով
temer ad libitum	տեմպո աղ լիրիսում [tempo ad libitum]	պահել լսու ցանկության
(լատ.)		
teneramente	տեներամենուն [teneramente]	քնքշորեն, փափուկ, սիրալիք
tenor	տենոր [tenor]	տղանարդկանց բարձր ձայն
tenuto	տենուտոն [tenuto]	պահպանել (այլ կերպ նշվում է նոտայի վերևում և վարում փոքրիկ գծիկով)
timoroso	տիմորոզոն [timoroso]	երկուտ, վախուռ
tranquillo	տրանկուլո [tranquillo]	հանդարտ, անխոռով
tutti	տուտոտի [tutti]	բոլոր միասին, խմբական

V

veloce	վելոչե [veloչe]	արագ, վարժ, քերև
vigoroso	վիգորոզոն [vigoroso]	առույգ, եռանդուն
vivace	վիվաչե [vivaչe]	արագ, աշխայժ, ավելի արագ քանի
viva voce	վիվա վոչե [viva vοչe]	allegro, ավելի դանդաղ քանի presto
vivo	վիվո [vivo]	բարձր, ուժգին ձայնով
voce	վոչե [vοչe]	արագ տեմպ
voce di petto	վոչե դի պետոն [vοչe di petto]	ձայն
voce di testa	վոչե դի տեստա [vοչe di testa]	կրծքային երգածայն
volta	վոլտա [volta]	գլխային երգչածայն (ֆալցետ)
vox (լատ.)	վոլու [vox]	անգամ
		ձայն (երգչածայն)

Երաժշտական ստեղծագործության տեմպը, դիմամիկ նրբերանգներն ու երաժշտական արտահայտչականության տարրեր նամրանասերը արտահայտելու համար հիմնականում օգտագործվում է խտակերեն լեզուն:

Այլ լեզուներով երաժշտական տերմինները նշված են փակագծերում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածական	3
Հեղինակների կողմից	4
Խմբերգային պարտիստուրը և նրա առանձնահատկությունները	5
Երգչախմբի ձայնաբաժինների գրառման մեջ գործածվող բանալիմերը	6
Խմբերգային պարտիստուրի գրառման զանազան ձևերի մասին	11
Խմբերգային պարտիստուրի կատարումը դաշնամուրով	12
Խմբերգային պարտիստուրի վերլուծության (անտացիա, ռեֆերատ)	
մերողական ցուցումներ	14
Է. Սիրոյան Հայրենիքն է կանչում	15
Տ.Մանսուրյան Ես իմ անուշ Հայաստանի	18
Ա.Քարաջանյան Տղերքը, որոնք չկան	21
Ռ.Պետրոսյան Ֆուգա	26
Վ.Մանուկյան Օրիներգ	34
Վ.Աճեմյան Զոն	40
Գ.Չըշյան Երգ հիշատակի	47
Ա.Տիգրանյան Խմբերգ «Դավիթ Բեկ» օպերայից, Հարի հարալո	54
Ա.Սպենդիարյան Խմբերգ «Ալմատ» օպերայից, Էն արծիվը չեր	58
Է.Հովհաննիսյան Սարդարապատ	62
Է.Բաղդասարյան Հայրենիք	69
Ա.Հարուրյունյան Դեկ յաման, «Նահապետ» կինոնկարից	75
Մ.Վարդագարյան Միրո խոսք Հայաստանին	85
Տ.Չոխաջյան Նախաբան և խմբերգ «Արշակ Բ» օպերայից	94
Խմբերգային պարտիստուրներում առավել հաճախ հանդիպող	
երաժշտական տերմիններ	113
Բովանդակություն	118

ԴԱՎԻԹ ՂԱԶԱՐՅԱՆ
ДАВИД КАЗАРЯН

ՎԱՐՎԱՐԱ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ
ВАРВАРА ОГАНЕСЯН

ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԻՏՈՒՐԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ
Մաս II

ЧТЕНИЕ
ХОРОВЫХ ПАРТИТУР
Часть II

Պատասխանատու և մասնագիտական խմբագիր՝ Գոհար Կառլենի ՇԱԳՈՅԱՆ
Գիտական խմբագիր՝ Ծովինար Յրայրի ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ
Գեղարվեստական խմբագիր և ձևավորող՝ Գոհար Վիլենի ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Զափսը՝ 60x84 1/8: Թուղթը՝ օֆսեթ,
15 տպագրական մամուլ
Տպաքանակ՝ 101 օրինակ:
Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա
«ԵՊԿ հրատարակչություն»
ՀՀ, ք. Երևան, Մարկ Գրիգորյան 2
Հեռ.՝ + 37410 523993+118, + 37455 002162
E-mail: YSCPublishingHouse@gmail.com

Տպագրվել է «Գևորգ և Յրայր» ՍՊԸ տպարանում: